

چکیده

مطالعه انگاره‌ها و ادراکات اعضای هیئت علمی از مفهوم آزادی آکادمیک^۱

جمال سلیمانی^۲
آرش عبدالی^۳

تاریخ دریافت: ۰۷/۰۴/۹۷
تاریخ پذیرش: ۰۵/۰۶/۹۷
دوفن ویرایش: ۰۴

هدف این پژوهش مطالعه فهم و ادراک اعضای هیئت علمی از مفهوم آزادی آکادمیک بود. رویکرد پژوهش آمیخته از نوع اکتشافی بود که در بخش کیفی از روش پژوهش پدیدارشناسی و برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. مشارکت‌کنندگان در بخش کیفی ۲۱ نفر از اعضاء هیأت علمی دانشگاه کرستان بودند، که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و فرایند جمع‌آوری اطلاعات تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. جهت تحلیل یافته‌های این بخش از روش تحلیل مضمون استفاده شد. نتایج پژوهش در بخش کیفی شامل شش طبقه آزادی در پژوهش و تحقیق، آزادی در تدریس و عمل آموزش، آزادی از خودسانسوری، حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی، آزادی از تلقین و القاء و رعایت حقوق مشروع دانشجویان بود. روش پژوهش در بخش کمی توصیفی- پیمایشی بود. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته (۳۳ سوالی) و شامل ۶ خرده مقیاس و محتوای آن برگرفته از داده‌های بخش کیفی و ادبیات موضوع بود. جامعه آماری در بخش کمی ۱۳۰ نفر از اعضاء هیأت علمی دانشگاه کرستان بودند که براساس فرمول کوکران انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS و با بهره‌گیری از آماره‌های توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. از نظر اعضای هیئت علمی، بُعد حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی بیشترین و بعد رعایت حقوق مشروع دانشجویان کمترین اهمیت را در شکل دادن به مفهوم آزادی آکادمیک

^۱. مقاله حاضر برگرفته از پژوهشی آزاد هست که در سال ۹۶-۹۷ در دانشگاه کرستان انجام گرفته است.

^۲. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کرستان، کرستان، ایران، مسئول مکاتبه، پست الکترونیک: j_salimi2003@yahoo.com ; j.salimi@uok.ac.ir

^۳. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کرستان، کرستان، ایران، پست الکترونیک: Arashabdi1988@gmail.com

داشته است. نتایج آزمون تحلیل واریانس نیز حاکی از آن است که آزادی از خودسنسوری، آزادی از تلقین و القاء، حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی در حوزه علوم انسانی و اجتماعی نسبت به حوزه‌های علوم پایه و فنی- مهندسی دارای اهمیت بیشتری است.

واژگان کلیدی: مفهوم آزادی آکادمیک، بعد آزادی آکادمیک، انگاره و تصورات اعضا هیأت علمی، دانشگاه کرستان.

مقدمه و بیان مسأله

در دهه‌های اخیر با توجه به نقش حیاتی نظام آموزش عالی در تربیت نیروی انسانی متخصص، تولید دانش و ارائه خدمات تخصصی و از طرف دیگر با توجه به چالش‌های پیشروی آن از قبیل توسعه روزافروز دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی جهت پاسخگویی به تقاضای اجتماعی، دانش محور شدن اقتصاد و توسعه فناوری اطلاعات و...، توجه به کیفیت دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی بیش از پیش ضرورت یافته است، تا با توجه به محدودیت منابع، موقیت در دستیابی به اهداف و حداکثر کارایی و اثربخشی تحقق یابد (اسحاقی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲). از جمله مولفه‌های شاکله نظام آموزش عالی مولفه هیأت علمی است (بلدوین^۱، ۲۰۱۰، ۲۴).

شناخت سیستم دانشگاه و نوع نگاه به این مفهوم، نحوه توسعه آن را نمایان خواهد ساخت و این بدون توجه به پویایی و تعارض‌هایی که در سازمان دانشگاه باید داشته باشد ممکن نخواهد بود. براین اساس ریدر سیمون^۲ (۲۰۰۶) اهدافی مانند "آزادی آکادمیک، اهداف اجتماعی، سیاسی و اخلاقی را از جمله اهداف مهم دانشگاه‌های امروزی" معرفی می‌نماید (تمری و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۰). آزادی آکادمیک یکی از پیش‌شرط‌های یک حرфی دانشگاهی پر طراوت است، چون تدریس و تحقیق به محیطی نیاز دارند که در آن تفکر آزاد نه تنها باید اجازه داده شود؛ بلکه باید تشویق شود(دگفا، ۲۰۱۵: ۳).

ضرورت توجه به آزادی آکادمیک، الزامی بوده، همانگونه که غیاثی ندوشن و نصیری (۱۳۹۳) در نتایج پژوهش خود بیان کردند که تفاوت میانگین برای مولفه‌های مدیریت انعطاف‌پذیر و پژوهش متعادل، آزادی آکادمیک و امکانات مادی معنادار است؛ و می‌توان بیان نمود که دانشگاه علامه طباطبایی دارای مدیریت انعطاف‌پذیر، پژوهش متعادل، آزادی آکادمیک و امکانات مادی متوسط می‌باشد و تا رسیدن به دانشگاه در کلاس جهانی فاصله دارد. بر این اساس از جمله عوامل موثر در دستیابی هر دانشگاهی در سطح جهانی، آزادی آکادمیک می‌باشد. همچنین هدف این پژوهش تعریفی از اصطلاح «آزادی آکادمیک» نیست؛ بلکه هدف، شناختن ادراکات

۱ . Baldwin
۲ . Ridder-Symons
۳ . Degefa

اعضای هیئت علمی دانشگاه، در ارتباط با آزادی آکادمیک است. لذا در پژوهش حاضر به بررسی پدیدارنگارانه این موضوع پرداخته شده است که فهم و ادراک اعضای هیئت علمی دانشگاه کردستان از مفهوم آزادی آکادمیک چیست؟

ادبیات پژوهش

هدف آزادی آکادمیک، ارتقاء دانش، توسعه آن در تحقیقات و حفظ و انتقال آن در آموزش است.(بهادر کرکی، ۱۴۰۱، ۱). کاران^۱ (۲۰۰۹) بیان می کند که آزادی آکادمیک یک حق اولیه بشری در دانشگاه های سراسر جهان است و به این خاطر در قانون های اساسی ملی و بین المللی حقوق بشر سازمان ملل حفظ شده است. آینده بازار با توجه به تغییرات محیط، رقبا و تکنولوژی، نیازمند ایجاد نهادهای حرفه ای و ویژه، اتاق فکر تخصصی، حاکم بودن برنامه ریزی تعاملی و... می باشد تا بازار بتواند در محیطی سالم، منجر به توسعه و پیشرفت کشور شود (شمیری و دیگران، ۱۳۹۲: ۸۵). همچنین می توان به آزادی رسانه ها اشاره کرد. یکی از وظایف رسانه ها این است که بتوانند تمام نظام اجرایی را نقد کنند، زیرا انتقاد با هدف رفع خطأ و اجرای درست امور، سازنده است. نقش رسانه ها در هدایت افکار عمومی، بر ساختن فرهنگ مردمی، پرورش شهروندانی نقاد و ایجاد همبستگی اجتماعی در جامعه ای باز و کثرت گرا بسیار با اهمیت است (علوی، ۱۳۹۴: ۹۳-۹۲). حال با داشتن جامعه ای بسته و دارای خفقان در بخش های مختلف، دشوار می توان از هر مجموعه ای انتظار داشت که کارکردهای خود را به درستی انجام دهد. در حیطه ای آزادی دانشگاهی، اکرلیند و کیروز^۲ (۲۰۰۳) فهم این مفهوم تجربه شده در بین دانشگاهیان در دانشگاه های استرالیا را بررسی کردند و پی بردن که آزادی دانشگاهی اینگونه دیده می شود: «نبود محدودیت ها برای فعالیت های دانشگاهی، نبود محدودیت ها درون محدودیت های خود تنظیمی خاص، نبود محدودیت ها درون محدودیت های بسیار تنظیم شده خاص».

تحقیق یونسکو (۱۹۹۷) شاهدی بر این موضوع است، محدودیت های آزادی دانشگاهی از منابع متفاوتی سرچشمه می گیرد. فشارهای مالی در دانشگاه ها در طول دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ و نگرانی های مجدد برای قابل شمارش بودن و ارزیابی عملکردهای دانشگاهی و به دنبال آن افزایش فشارها، الگوهایی به سمت تجاری کردن دانش و تحقیق منابع اصلی هستند؛ به همین ترتیب این واقعیت که آزادی دانشگاهی در دانشگاه های ملت های در حال توسعه مورد بی توجهی قرار می گیرند، را می توان به نبود یا ناپاخته بودن دموکراسی در سازمان این حکومت ها نسبت داد (کاران، ۲۰۰۹: ۲۱۱).

^۱. Karan

^۲. Akerlind & Kayrooz

در خصوص آزادی آکادمیک، پژوهش‌هایی صورت گرفته است، از جمله موشمن^۱ (۲۰۱۷) در پژوهش خود با عنوان «آزادی آکادمیک، آزادی برای انجام کار علمی»، نشان داده است که آزادی آکادمیک به ترتیب شامل آزادی در حیطه تدریس، یادگیری و تحقیق؛ آزادی فکری؛ نقش‌های دانشگاهی؛ فردی، جمعی و نهادی، و مرکزی برای یکپارچگی علمی است. نتایج پژوهش بهادر کرکی^۲ (۲۰۱۵) با عنوان «مطالعه بررسی ادراک اعضای هیئت علمی، دانشجویان و خبرگان کلیدی در زمینه آزادی آکادمیک (مطالعه موردی: دانشگاه تربیوونان پیال)» حاکی از آن است که آزادی آکادمیک برای اعضای هیئت علمی و دانشجویان برای انجام فعالیت‌های علمی ضروری است، همچنانکه در این دانشگاه، توجه زیادی به حمایت از آزادی آکادمیک نشده، و هیچ سیاست خاص داخلی برای حفظ این مورد در دانشگاه وجود ندارد. هاسین^۳ (۲۰۱۰) در پژوهشی که در دانشگاه کالیفرنیا انجام داد، این پرسشن اصلی را مطرح کرد که آیا استادان دانشگاه‌های آمریکا، درباره‌ی طرح مسائلی پیرامون موضوع فلسطین - اسراییل، آزادی فکر و بیان دارند؟، وی نتیجه گرفت که استادان برای اظهارنظر در این باره به هیچ وجه آزادی ندارند؛ با توجه به نتایج پژوهش‌های انجام شده، بخصوص در داخل ایران، می‌توان به کمبود پژوهشی در زمینه ادراک و فهم مستولین دانشگاهی و پایه‌های دانش هر دانشگاهی یعنی هیأت علمی؛ درباره مفهوم آزادی آکادمیک اشاره کرد. اینکه دانشگاه‌ها چه میزان از آزادی آکادمیک برخوردارند؛ مورد بحث نیست؛ بلکه پژوهشی که بتوان بر مبنای آن فاکتورهای آزادی آکادمیک را دسته‌بندی کرد، از جمله مواردی است که نیاز به انجام این پژوهش را دوچندان می‌کند.

سوالات اصلی پژوهش

بخش کیفی

۱- انگاره‌ها و تصورات اعضای هیئت علمی دانشگاه کردستان از مفهوم آزادی آکادمیک چیست و ابعاد و مولفه‌های تشکیل‌دهنده آن کدامند؟

بخش کمی

۲- ترتیب اولویت ابعاد آزادی آکادمیک از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه کردستان چگونه است؟

۳- آیا بین دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه کردستان در مورد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه‌ی آموزش و پژوهش (علوم انسانی، علوم پایه و فنی - مهندسی) تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

۱ . Moshman

۲ . Bahadur Karki

۳ . Husain

روش شناسی پژوهش

این پژوهش در زمره‌ی تحقیقات کاربردی^۱ قرار می‌گیرد. راهبرد پژوهش آمیخته از نوع اکتشافی است. در رویکرد کیفی از روش پدیدارشناسی استفاده شد. کوب^۲ (۲۰۱۱) اظهار می‌دارد که هدف تحقیق پدیدارشناسی، درک ماهیت ذهنی تجربه زنده از دیدگاه کسانی است که آن را تجربه کرده‌اند. میدان پژوهش شامل اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان بوده که در سال ۹۶-۹۷ در این دانشگاه مشغول به فعالیت بودند. براین اساس در بخش کیفی پژوهش ۲۱ نفر از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان براساس روش نمونه‌گیری هدفمند(روش نمونه‌گیری متوالی یا متواتر) انتخاب شدند. در این روش، به جای انتخاب یک نمونه ثابت، حجم نمونه آنقدر افزایش می‌باید تا زمانی که دیگر کافی باشد (بانینگ، ۲۰۰۲). از بین نمونه‌گیری متواتر، در این پژوهش از نمونه متوالی از نوع نظری استفاده شد. شرکت‌کنندگان در این پژوهش به شیوه‌ی هدفمند و با درنظر گرفتن اصل اشباع‌شدگی^۳ انتخاب شدند. نقطه اشباع‌شدگی یعنی حصول اطمینان از عدم دستیابی به اطلاعات جدیدتر.

در جدول ۱، مشخصات مشارکت‌کنندگان به تفکیک بیان شده است.

جدول ۱: توصیف کمی از اعضای هیئت علمی شرکت کننده در بخش کیفی

ردیف	جنسيت	رشته تحصيلي	مرتبه علمي	مقطع تحصيلي	مدت زمان مصاحبه
(۱)	مرد	شهرسازی	دانشیار	دکتری تخصصی	۳۷ دقیقه
(۲)	مرد	آنالیز ریاضی	دانشیار	دکتری تخصصی	۳۵ دقیقه
(۳)	مرد	زبان و ادبیات فارسی	استاد	دکتری تخصصی	۴۲ دقیقه
(۴)	مرد	فلسفه‌ی تربیت	استادیار	دکتری تخصصی	۵۱ دقیقه
(۵)	مرد	آموزش زبان انگلیسی	استادیار	دکتری تخصصی	۳۲ دقیقه
(۶)	مرد	فیزیک	استادیار	دکتری تخصصی	۴۵ دقیقه
(۷)	مرد	مشاوره	دانشیار	دکتری تخصصی	۴۸ دقیقه
(۸)	زن	عمران	استادیار	دکتری تخصصی	۳۳ دقیقه
(۹)	مرد	جامعه‌شناسی توسعه	استادیار	دکتری تخصصی	۵۵ دقیقه
(۱۰)	مرد	حقوق	استادیار	دکتری تخصصی	۳۶ دقیقه
(۱۱)	مرد	روانشناسی	استادیار	دکتری تخصصی	۵۰ دقیقه
(۱۲)	مرد	شیلات	استادیار	دکتری تخصصی	۵۲ دقیقه
(۱۳)	مرد	جامعه‌شناسی	دانشیار	دکتری تخصصی	۵۵ دقیقه
(۱۴)	زن	مهندسی مکانیک	دانشیار	دکتری تخصصی	۳۸ دقیقه

۱ . Applied Research

۲ . Cope

۳ . Banning

۴ . Saturation Point

۵۵ دقیقه	دکتری تخصصی	دانشیار	مدیریت آموزشی	مرد	اصحابه شونده (۱۵)
۴۰ دقیقه	دکتری تخصصی	دانشیار	گیاه پزشکی	مرد	اصحابه شونده (۱۶)
۳۶ دقیقه	دکتری تخصصی	استاد	مهندسی برق	مرد	اصحابه شونده (۱۷)
۴۵ دقیقه	دکتری تخصصی	دانشیار	فیزیولوژی	مرد	اصحابه شونده (۱۸)
۳۹ دقیقه	دکتری تخصصی	استاد	شیمی تجزیه	مرد	اصحابه شونده (۱۹)
۳۱ دقیقه	دکتری تخصصی	استادیار	اقتصاد	مرد	اصحابه شونده (۲۰)
۴۰ دقیقه	دکتری تخصصی	استادیار	مهندسی منابع آب	مرد	اصحابه شونده (۲۱)

ابزار پژوهش در بخش کیفی، مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته است. جهت تحلیل یافته‌های بخش کیفی، از ابزار تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون، روشنایی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶، ۷۸). تحلیل مضمون، صرفاً روش کیفی خاصی نیست، بلکه فرایندی است که می‌تواند در اکثر روش‌های کیفی به کار رود (ریان و برنارد^۲، ۲۰۰۰). به منظور سنجش روایی و پایایی که در پژوهش حاضر از راهبرد تطبیق اعضاء، یعنی ارائه دادن و مورد قضاوت قرار دادن الگوی استخراج شده از یافته‌های پژوهش به پنج نفر از مشارکت‌کنندگان که در جریان پژوهش قرار داشتند، استفاده شد.

در بخش کمی از روش توصیفی - پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری در این بخش شامل تمامی اعضای هیئت علمی دانشگاه کردستان در سه حوزه‌ی آموزش و پژوهش علوم انسانی و اجتماعی (۶۴ نفر)، حوزه علوم پایه (۶۹ نفر) و فنی - مهندسی (۶۱ نفر) است که در مجموع ۱۹۴ نفر بودند. براساس فرمول کوکران تعداد ۱۲۳ نفر از اعضای هیئت علمی، به عنوان حجم نمونه و از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبی انتخاب و جهت جلوگیری از افت در حجم نمونه این تعداد به ۱۳۰ نفر افزایش یافت. ابزار پژوهش در بخش کمی، پرسشنامه‌ای محقق ساخته و برگرفته از بخش نظری و همچنین نتایج بخش کیفی است. این پرسشنامه شامل ۳۳ سوال و ۶ خرده مقیاس است. پرسشنامه براساس طیف لیکرت به صورت کاملاً موافق، موافق، نظری ندارم، مخالف و کاملاً مخالف و به ترتیب از ۵ تا ۱ نمره‌گذاری شد. جهت روایی پرسشنامه، از روایی صوری استفاده گردید. در ابتدا تعداد ۳۰ پرسشنامه جهت اطمینان از پایایی سوالات در میان اعضای هیئت علمی توزیع و براساس آزمون آلفای کرونباخ، پایایی سوالات محاسبه گردید. آلفای کرونباخ حاصل شده برای تمامی سوالات (۳۳ سوال)، ۰/۸۷۶ به دست آمد که نشان می‌دهد پایایی در حد بالایی می‌باشد.

۱. Braun & Clarke
۲. Ryan & Bernard

یافته‌های پژوهش

نتایج پژوهش در دو بخش کیفی و کمی نشان داده می‌شود.

بخش کیفی

۱. انگاره‌ها و تصورات اعضای هیئت علمی دانشگاه کرستان از مفهوم آزادی آکادمیک چیست و ابعاد و مولفه‌های تشکیل‌دهنده آن کدامند؟

در این بخش انگاره‌ها و تصورات اعضای هیئت علمی دانشگاه کرستان از مفهوم آزادی آکادمیک در قالب سه مضمون یعنی مضمون فراگیر، مضمون سازمان‌دهنده و مضمون پایه در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

۱. مضمون فراگیر اول: آزادی در پژوهش و تحقیق

۱-۱ عدم محدودیت فکری و ساختاری در انتخاب موضوع و حوزه‌های پژوهش
دایره‌المعارف بریتانیا^۱ (۲۰۰۹) آزادی علمی را آزادی استادان و دانشجویان در تدریس، تحقیق و پیگیری علوم و انجام پژوهش، بدون دخالت نامعقول قانون و مقررات، نهادهای خاص و یا تحت فشار افکار عمومی می‌داند.

صاحب‌شونده شماره ۱: «برای انتخاب موضوعات علمی و پژوهشی، باید محدودیتی وجود داشته باشد، برخی از پدیده‌های رایج در جامعه، به جای سروپوش گذاشت، باید مورد کنکاش قرار گیرند» (صاحب‌شونده‌های شماره ۶ و ۱۶ نظرات مشابه را بیان کردند). «در میدان پژوهش، خط قرمزهای وجود دارد که محقق را از مسیر اصولی و علمی خود دور نگه می‌دارد، آزادی آکادمیک در بردارنده اینگونه خط قرمزها و ممانعت‌ها نمی‌باشد» (صاحب‌شونده شماره ۹ همچنین صاحب‌شونده‌های شماره ۱۲ و ۲۰ نیز این نظرات را بیان کردند).

۱-۲ توانایی پژوهش و نقد حوزه‌های مفهومی و موضوعی مسلط و رایج
صاحب‌شونده شماره ۱۳: «نیاز به ایجاد زمینه‌هایی برای توسعه فرهنگ نقد و ارزیابی فلسفه مسلط اجتماعی در دانشگاه‌ها به وضوح دیده می‌شود، که با نگاه مطلق، اینگونه جربانات از بین خواهد رفت.» (صاحب‌شونده‌های شماره ۵ و ۲۱ نیز نظرات مشابه داشتند). «در محیط آکادمیک باید پژوهشگران بتوانند موضوعات حذف شده در نهادهای اجتماعی را مطرح کرده و درخصوص آنها به تحقیق و پژوهش بپردازند (صاحب‌شونده‌های شماره ۶ و ۱۰ این نظر را بیان داشتند).

۱-۳ توانایی برقراری ارتباط آزادانه و آکادمیک با نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی
صاحب‌شونده شماره ۱۱: «محققان در انجام امور پژوهشی با نهادهای مختلف ملی و بین‌المللی بتوانند ارتباط برقرار کنند. جهت همکاری با دیگر اعضاء هیئت علمی در دانشگاه‌های مطرح جهان، تمہیدات لازم اتخاذ شود

^۱. Encyclopedia Britanica

تا بتوان از دانش و پیشرفت‌های جهانی نیز درخصوص اموری همچون نظام مدیریتی، تدریس، پژوهش و... بهره گرفت» (صاحب‌شونده‌های شماره ۸، ۱۵ و ۱۶ و ۱۸ نیز نظرات مشابهی را بیان کردند).

۲. مضمون فراغیر دوم: آزادی در تدریس و عمل آموزش

۱-۲- گزینش آزادانه برنامه‌های درسی و آموزشی

آزادی آموزشی، آزادی‌ای است که براساس آن متخصصان در هر زمینه‌ی علمی در تدوین طرح درس، استفاده از محتوا و منابع، روش تدریس، نوع و روش ارزشیابی و نظام نمره دهی خود و در کل برای انتقال دانش خود آزادند، بدون آن که غرض‌ورزی‌های غیرعلمی از یک سو و دخالت‌های نامعقول از سوی دیگر مانع کار آن‌ها شود (دھقانی و همکاران، ۱۳۹۰).

صاحب‌شونده شماره ۱: «اساتید در بازتعريف، اصلاح و تعديل برنامه‌های درسی رسمی، دانشگاهی و سازمانی خود دارای آزادی کامل باشند. براین اساس با توجه به شرایط و جو کلاسی، و همچنین نظر به ارزیابی دانشجویان از دیدگاه اساتید، آنان در ارتباط متقابل و رو درو با دانشجویان بوده، در نتیجه بهتر و مناسب‌تر می‌توانند به گزینش برنامه‌های آموزشی و درسی پردازنند» (صاحب‌شونده‌های شماره ۵، ۹ و ۱۶ نیز نظرات اینچنینی ارائه دادند).

۲-۲- توانایی برنامه‌ریزی کلاس درس به لحاظ زمانی و مکانی

صاحب‌شونده شماره ۳: «اگر اساتید قادر به برنامه‌ریزی زمانی کلاس درس خود باشند، دیگر کلاس درس خود را مقید به حضور در ساعات مشخصی در هفته و همچنین امتحان در پایان ترم نخواهند کرد. و ممکن است جلسات کلاس را (فارغ از تعداد جلسات آن) یعنی هر تعداد جلسه که موردنیاز است، تشکیل دهند، همچنین از لحاظ مکانی نیز اساتید قادر خواهند بود کلاس خود را در مکانی تشکیل دهند که می‌پسندند» (صاحب‌شونده‌های شماره ۲، ۷، ۱۲ و ۱۹ نیز این نظرات را بیان کردند).

۳- مضمون فراغیر سوم: آزادی از خودسازی

۱-۳- توانایی بیان حقایق و واقعیت‌ها

هنگامی که از مشکلات دانشگاه‌ها سخن به میان می‌آید قبل از هر چیز ذهن ما به مشکلات مالی، حجم سنگین آموزش و تدریس، نبود کارکنان کارآمد و امکانات ناکافی معطوف می‌شود، اما آزادی علمی، بیان آزادانه افکار و نداشتن دغدغه در کشف و انتشار حقیقت از جمله چالش‌هایی است که در دانشگاه‌ها کمتر بدان پرداخته شده است (شیلز^۱، به نقل از کریمیان و همکاران، ۱۳۹۰).

۱ . Shils

مصالحه‌شونده شماره ۲: «توانایی بیان مسائلی که در سطوح ملی و بین‌المللی در حال وقوع است در مباحث کلامی، همایش‌ها، جلسات و کنفرانس‌ها، به صورت اصولی و منطقی در فضای دانشگاه‌ها وجود داشته باشد» (مصالحه‌شونده‌های شماره ۳، ۵، ۷، ۱۰، ۱۴، ۱۸، ۲۱ نظرات اینچنینی بیان کردند). مصالحه‌شونده شماره ۴: «توسعه علم در فضای بسته ممکن نیست، بنابراین در بیان مباحث علمی باید محدودیت و مانع وجود نداشته باشد» (مصالحه‌شونده شماره ۱، ۶ و ۱۳ نیز این نظرات را بیان کردند).

۲-۳- وجود فضایی برای بحث و مجادله آزادانه

اگر فضای علمی و آزاد برای نقادی مباحث مختلف علمی ایجاد شود، بررسی، تصحیح، تکامل، انتقال و کاربست درست و بدون غرض‌ورزی‌های غیرعلمی و صرفاً در جهت کشف حقیقت دانش، حاصل و به صورت مداوم تکرار می‌گردد، این همان مفهوم آزادی علمی است (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۰).

مصالحه‌شونده شماره ۵: «آزادی آکادمیک را می‌توان در درجه اول توجه به اندیشه‌های نقادانه و موضوعات مجادله‌ای همراه با استدلال و منطق در جامعه و فضاهای آموزشی عاری از ترس و دلهره بیان کرد. انتقاد و مجادله را نباید با انتقام یکی کرد، عدم نگاه علمی و دقیق به مسائل و نقد پدیده‌ها و حتی افکار دیگران، موجب شکست و رکود و شکسته شدن حرمت‌ها می‌شود، بنابراین در سایه‌ی یک فضای سالم و آزاد و دور از هرگونه تعصیبی، می‌توان واقعیت‌های جامعه را بررسی کرد» (مصالحه‌شونده‌های شماره ۹، ۱۴ و ۱۷).

۳-۳- توانایی نقد و به چالش کشیدن ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی

«ساختارهای موجود در نظام آموزش عالی و همچنین دیگر نهادها، دارای ضعف و محدودیت‌هایی است که باید برای اصلاح این امور، انتقادهای سازنده پذیرفته شود و بتوان مشکلات مربوط به آنها را کاهش داد، به چالش کشیدن ساختارها و نهادها و انتقاد از عملکرد آنها، باید براساس محور سازندگی و اصلاح صورت گیرد، فضای دانشگاهی می‌تواند این زمینه را فراهم کند تا با بهبود و ارتقاء و تغییر دانش و نگرش با استفاده از معلومات نخبگان دانشگاهی، عملکرد سازمانی و ساختارهای اجتماعی و سیاسی و... را درجهت مثبتی بهبود بخشنده» (مصالحه‌شونده شماره ۲).

۴- مضمون فرآگیر چهارم: حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی

۴-۱- آزادی نهادهای آکادمیک در سیاستگذاری علمی

از آنجا که امروزه علم و فناوری با سرعت فراوانی در حال رشد و توسعه می‌باشد، سیاستگذاران ممکن است فاقد دانش مورد نیاز در مورد شبکه‌ها، ابزارها، عملیات نرم‌افزاری و سایر پیشرفت‌های علمی و فناورانه و چالش‌های مرتبط با آنها و در نتیجه چگونگی اخذ تصمیمات لازم جهت هدایت آنها باشند، که در این میان

دانشگاه‌ها با توجه به پتانسیل علمی و پژوهشی خود با ایجاد فضای مناسب برای آنان، می‌توانند راهکارهایی اساسی در این خصوص ارائه دهند (نماداریان، ۱۳۹۵، ۲).

مصالحبه‌شونده شماره ۱: «دانشگاه‌ها باید در تشکیل انجمان‌های علمی و حرفه‌ای و خط‌مشی‌های خود در راستای اعتلا و پیشرفت خود، اختیار عمل و آزادی داشته باشند. به دانشگاه‌ها اختیارات برنامه‌ریزی بلندمدت و استراتژیک را براساس نقطه نظرات اعضای هیئت‌علمی و نخبگان دانشگاهی داده شود تا فرصت ارائه طرح‌های توسعه‌ی کمی و کیفی در ابعاد مختلف، را داشته باشند» (مصالحبه‌شونده شماره ۱۵، ۱۹ و ۳، مصالحبه‌شونده شماره ۱۵ و ۱۹ نظرات مشابهی را بیان کردند).

۴-۲- استقلال دانشگاه‌ها در تعریف و تعیین ساختارهای مدیریت و اداره خود نظام‌های آموزش‌عالی به دلیل رشد تعداد مؤسسات خصوصی و دولتی در حال پیچیده‌تر شدن هستند و به موازات آن، این نکته نیز در حال روشن شدن است که دولت‌ها بهترین حکمران درباره نحوه فعالیت‌های هر دانشگاه نیستند. امکان ندارد مدیریت بسیار پیچیده جوامع دانشگاهی را کارمندان دولت به طور اثربخش از راه دور انجام دهند و این وظیفه باید به خود موسسات واگذار شود(فیلدن، ۲۰۰۸، ۱، ۲).

مصالحبه‌شونده شماره ۶: «اگر قرار است دانشگاهی به بهترین وجه در خدمت جامعه باشد، باید در تعیین اهداف و اولویت خود و اجرای آنها آزاد گذاشته شود. واگذاری حیطه‌ی اختیارات دانشگاه‌ها باید به صورت اصولی و شفاف صورت گیرد. تمرکز زدایی و دادن اختیار و ارائه برنامه توسعه و استقلال به دانشگاه‌ها می‌تواند گامی اساسی جهت رسیدن به آزادی آکادمیک باشد».

مصالحبه‌شونده شماره ۱۲: «دولت می‌تواند از دانشگاه‌های توانمند حمایت کند، نه اینکه به بجای حمایت و تشویق، سد راه آنان شود و در تصمیمات آنها دخالت کند، در انتصابات دانشگاهی دخالتی صورت نگیرد» (صاحب‌به‌شونده‌های شماره ۲، ۱۳ و ۲۱ نیز به این نظرات اشاره کردند).

۴-۳- آزادی نهادهای دانشگاهی در انتخاب، جذب و به کار گیری اساتید، پژوهشگران و دانشجویان از سراسر دنیا

ژان دوگروف و همکاران (۲۰۰۹)، استقلال دانشگاه را به معنای عدم ضرورت پای‌بندی به دیوانسالاری دولتی در ارتباط با سازمان داخلی دانشگاه، و آزادی در مدیریت، توزیع منابع مالی داخلی، کسب درآمد از منابع خارجی، استخدام کارکنان، شرایط تحصیل و بالاخره آزادی در مورد نحوه تدریس و انجام پژوهش تعریف می‌کند (به نقل از کریمیان و همکاران، ۱۳۹۰).

۱ . Fielden

مصاحبه‌شونده شماره ۱۰: «دانشگاه‌هایی که پایه و اساس آنان بر آزادی آکادمیک استوار است، شایسته‌سالاری در تمامی سطوح مدیریتی، کادر آموزشی و... آنان، براساس معلومات و پیشینه علمی و عملی صورت می‌گیرد و باورهای سیاسی و ... بر انتصاب این افراد تأثیرگذار نیست؛ باید نگاه سیاسی در تصمیمات مربوط به جذب و گرینش افراد حذف شود» (مصاحبه‌شونده‌های شماره ۱۷ و ۲۰ نیز این نظر را داشتند).

۵- مضمون فرآگیر پنجم: آزادی از تلقین و القاء

۱-۵- داشتن نگاه اندیشه ورزانه و به دور از سوگیری و پیش فرض از جمله مباحث مطرح در بحث آزادی و استقلال علمی، تأثیر ماهیت سیاسی حکومت‌ها بر فرایند تولید اندیشه و دانش است. در بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته به علت بسته بودن فضای سیاسی و اجتماعی، مجالی برای اندیشه ورزی و بیان آزادانه افکار پدید نمی‌آید. مشکل دیگر آن که در اغلب موارد، برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های علمی تحت تأثیر تحولات سیاسی تغییر می‌کند(فاطمی، به نقل از کریمیان، ۱۳۹۰).

مصاحبه شونده شماره ۳: «توان به راحتی نظرات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... را بیان نمود، هر چند همیشه و در هر مکانی خصوصاً محیط دانشگاهی سخنانی در لفافه گفتن راحت‌تر است، تا صراحة بیان و شفاف بودن گفتار، که این خود از جمله معضلاتی است که به راحتی مرتفع نمی‌شود، براین اساس جهت تحقق آزادی آکادمیک باید نگاه‌های امنیتی و سیاسی از فضای دانشگاه‌ها کمرنگ و کمرنگ‌تر شود» (مصاحبه‌شونده‌های شماره ۸ و ۱۹ نیز این نظرات را بیان نمودند).

۲-۵- آزادی در اندیشیدن بدون چارچوب‌های ذهنی (دروني) و بیرونی گروف^۱ و همکاران (۲۰۰۸) معتقدند که «اعضای جامعه‌ی علمی (هیئت‌علمی آموزشی یا پژوهشی) می‌بایست در فعالیت‌ها و کنش‌های علمی خود مستقل باشند و نباید هیچ گونه فشاری از جانب سازمان‌های سیاسی، مذهبی و مسلکی بر آن‌ها تحمیل شود».

مصاحبه‌شونده شماره ۱۰: «باید به دور از چارچوب‌های رایج در دانشگاه‌ها و ساختارهای حاکم بتوان اندیشه‌هایی را مطرح کرد. فضای سالم برای اندیشه ورزی از واجبات آزادی آکادمیک می‌باشد. اندیشه آزاد تنها باید به یک چیز وابسته باشد و آن هم چارچوب‌های منطقی و علمی برای درست اندیشیدن است، نمی‌توان از زیر چتر منطق و قواعد اصولی و درست اندیشیدن بیرون آمد و از اندیشه آزاد سخن گفت...» (مصاحبه‌شونده‌های شماره ۴، ۱۳، ۱۵ و ۱۸ نیز این نظرات را بیان کردند).

۳-۵- تلاش آزادانه و خروج از سیطره اندیشه‌ها و نظریات محض

۱. Groof

یکی از راهبردهای مورد نظر برای تحرک و پویایی و بازتولید یک نظام دانشگاهی جامع‌نگر و مترقبی در کشور، متناسب با مقتضیات زمان، تولید دانش و بومی‌سازی یافته‌های آنها در علوم انسانی، مهندسی و... است که متأسفانه در یک روند یک‌سویه و از طرق مختلف از جمله ترجمه متون خارجی به سوی کشور ما سرازیر می‌باشد.

صاحبہ شونده شماره ۲: «متأسفانه امروزه شاهد سیطره نظریه‌ها، مکاتب و علوم غربی بر افکار و اندیشه بسیاری از نظریه‌پردازان بومی هستیم، برخی از اساتید و جویندگان علم چنان شیفتۀ نظریات غربی هستند که قدرت نقد، ارزیابی و رد نظرات آنان را نداشته و فکر می‌کنند که نظریات غربی وحی منزل، و واجب الاطاعه هستند» (صاحبہ شونده‌های شماره ۵، ۱۰ و ۱۷ نیز نظرات مشابهی بیان کردند).

۶- مضمون فراغیر ششم: رعایت حقوق مشروع دانشجویان

۱- آزادی دانشجو در انتخاب حوزه‌های تحصیلی، رشته تخصصی و مکان آموزش
صاحبہ شونده شماره ۵: «باید زمینه‌ای را فراهم کرد که خود دانشجویان بتوانند حوزه‌های تحصیلی مورد علاقه خود را آزادانه انتخاب کنند و دانشگاه و کادر آموزشی نیز آنان را به سمت مسیری درست، با توجه به استعدادهای نهفته‌شان، هدایت کند. دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی تمھیداتی را لحاظ کنند که برای همه دانشجویان امکان تحصیل در دانشگاه‌ها در رشته‌های تخصصی فراهم باشد» (صاحبہ شونده شماره ۶، ۱۵، ۷ و ۲۱ نظرات مشابهی داشتند).

۲- حق و حقوق دانشجو در انتخاب اساتید، برنامه‌های درسی و دوره‌های آموزش
منشور حقوق دانشجویی از جمله حقوق آموزشی و پژوهشی هر دانشجویی را حق انتخاب واحد، حق برخورداری از ارزشیابی عادلانه و اعتراض به نمره، حق انتخاب استاد راهنمای و موضوع پایان نامه، حق تغییر رشته و گرایش و... را می‌داند (دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۳).

صاحبہ شونده شماره ۸: «دانشجویان این حق را داشته باشند که در دوره تحصیلی که سپری می‌کنند، در گرینش اساتید خود آزادی عمل داشته باشند، همچنین تعداد واحدها و درس‌هایی که برای دانشجویان ارائه می‌شود محدودیت نداشته باشد، تا آنها بتوانند آزادانه انتخاب کنند، برای دانشجویان فضایی ایجاد شود که در بین واحدها و برنامه‌های درسی آزادانه دست به انتخاب بزنند» (صاحبہ شونده‌های شماره ۱، ۱۱ و ۱۳ و ۱۶ نیز این نظرات را بیان کردند).

۳-۶- آزادی دانشجو در انتخاب موضوع، مسیر پژوهش و تحقیق
دغدغه های دانشجویان تحصیلات تکمیلی، انتخاب موضوع برای نگارش پایان نامه است. این انتخاب، تصمیمی مهم و سرنوشت ساز است. میزان موفقیت دانشجویان این مقاطع، به نحو قابل توجهی به این انتخاب بستگی دارد. (منصوریان، ۱۳۸۸، ۲۳). چنانچه موضوع انتخاب شده مورد علاقه دانشجو نباشد، به سختی جنبه های متفاوت آن مورد بررسی عمیق قرار می کیرد، و تأمل جدی روی آن برای دانشجویان دشوار خواهد بود (شپارد، نایر و سامر^۱، ۲۰۰۰: ۸۴).

اصحابه شونده شماره ۱۲: «در انجام تحقیقات، موضوعات از قبل تعیین شده برای دانشجویان انتخاب نگردد. باید از ظرفیت های دانشجویان حداکثر استفاده را کرد و به آنان اعتماد کرد که وارد صحنه های علمی و پژوهشی شوند، تا با حمایت اساتید نتایج موفقیت آمیزی کسب کنند. همچنین اساتید این آزادی عمل و حق انتخاب و جستجو را برای دانشجویان قائل شوند که خود بتوانند مسیر پژوهش شان را انتخاب کنند» (اصحابه شونده های شماره ۳، ۷ و ۱۹ نیز نظر اینچنینی داشتند).

جدول ۲: کدهای معنایی برگرفته از اصحابه های اعضای هیئت علمی

ردیف	کد معنایی	ردیف	کد معنایی	ردیف	کد معنایی
۱	تقد آزاد	۲۹	آزادی در انتخاب موضوعات پژوهشی	۵۷	توجه به اندیشه نقادانه
۲	بررسی موضوعات حساس	۳۰	انتقاد سازنده	۵۸	فضای سالم و آزاد
۳	فضای بدون تعصب	۳۱	تقد افکار مختصین، مدیران و ...	۵۹	به چالش کشیدن پدیده ها
۴	استقلال عمل	۳۲	قدارت تصمیم گیری مدیران و اساتید	۶۰	حذف مدیریت جناحی و گروهی
۵	کنکاش	۳۳	تبادل نظرات	۶۱	شایسته سalarی
۶	عدم وجود خط قرمز	۳۴	بازتعریف برنامه های درسی	۶۲	ارزشیابی
۷	بسط اندیشه	۳۵	توانایی تمرکز بر نهادهای قدرت	۶۳	انجمن های علمی و حرفه ای
۸	تقد و ارزیابی	۳۶	تعیین اهداف	۶۴	عدم خودسنسوری
۹	ارائه عقاید و نظرات	۳۷	واکداری اختیارات به صورت شفاف	۶۵	نگاه اندیشه و رزانه
۱۰	آزادی در تدریس	۳۸	مدیریت علمی	۶۶	ارائه طرح های توسعه ای
۱۱	بررسی واقعیت ها	۳۹	احترام به نظرات افراد	۶۷	استقلال دانشگاهی
۱۲	عدم سیطره دیدگاه	۴۰	عدم دخالت دولت در انتصابات	۶۸	انتقاد و مجادله

^۱. Sheppard, Nayyar & Summer

۷۰/ فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران* سال نهم* شماره سوم* پاییز ۱۳۹۶

				سیاسی	
اختیار عمل و آزادی	۶۹	عدم غرض ورزی	۴۱	عدم خودسازی	۱۳
رفع موانع و محدودیت‌های متعدد	۷۰	تصمیم‌گیری	۴۲	انتقاد از عملکرد	۱۴
محیط علمی امن و سالم	۷۱	برنامه‌ریزی	۴۳	توجه به معضلات	۱۵
طرح کردن موضوعات حذف شده	۷۲	اصلاح کارکرد و ساختار	۴۴	بیان موضوعات جدید	۱۶
حذف نگاه سیاسی	۷۳	حق عضویت در انجمن‌های مختلف	۴۵	تصمیم‌گیری	۱۷
ارتباط متقابل و نشست های آزاد دانشجویی	۷۴	ارتباط با نهادهای ملی و بین المللی	۴۶	برنامه‌ریزی	۱۸
نگاه علمی	۷۵	عدم محدودیت و موانع	۴۷	آزادی در شیوه‌های تدریس	۱۹
عدم سوء‌گیری	۷۶	استفاده از تکنولوژی	۴۸	استدلال و منطق	۲۰
قاتل بودن حق انتخاب برای دانشجو	۷۷	بهره گرفتن از دانش دیگر جوامع	۴۹	عدم تعصب	۲۱
مدالات اندیشمندانه در اصلاح امور	۷۸	برقراری ارتباط آزادانه	۵۰	سازندگی و اصلاح	۲۲
ارائه راه حل های مناسب	۷۹	همکاری با اعضاء هیئت علمی دیگر دانشگاه‌های جهان	۵۱	استفاده از معلومات نخبگان	۲۳
آزاد اندیشه	۸۰	آزادی بیان	۵۲	توسعه فرهنگ نقد	۲۴
ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی استاندارد	۸۱	حذف جزئی نگری	۵۳	آزادی عمل دانشجو در گرینش اساتید	۲۵
عدم محدودیت در ارائه واحد و درس برای دانشجویان	۸۲	فرام کردن زمینه برای نظریه پردازان بومی	۵۴	حق انتخاب برای همکار پژوهشی	۲۶
حذف سیطره سیاسی بر محیط علمی	۸۳	استفاده از ظرفیت‌های دانشجویان	۵۵	نقاد حوزه های مفهومی	۲۷
عدم پیش داوری	۸۴	چارچوب‌های منطقی درست اندیشیدن	۵۶	تمرکز زدایی	۲۸

جدول ۳: مضامین برگرفته از سوال کیفی پژوهش

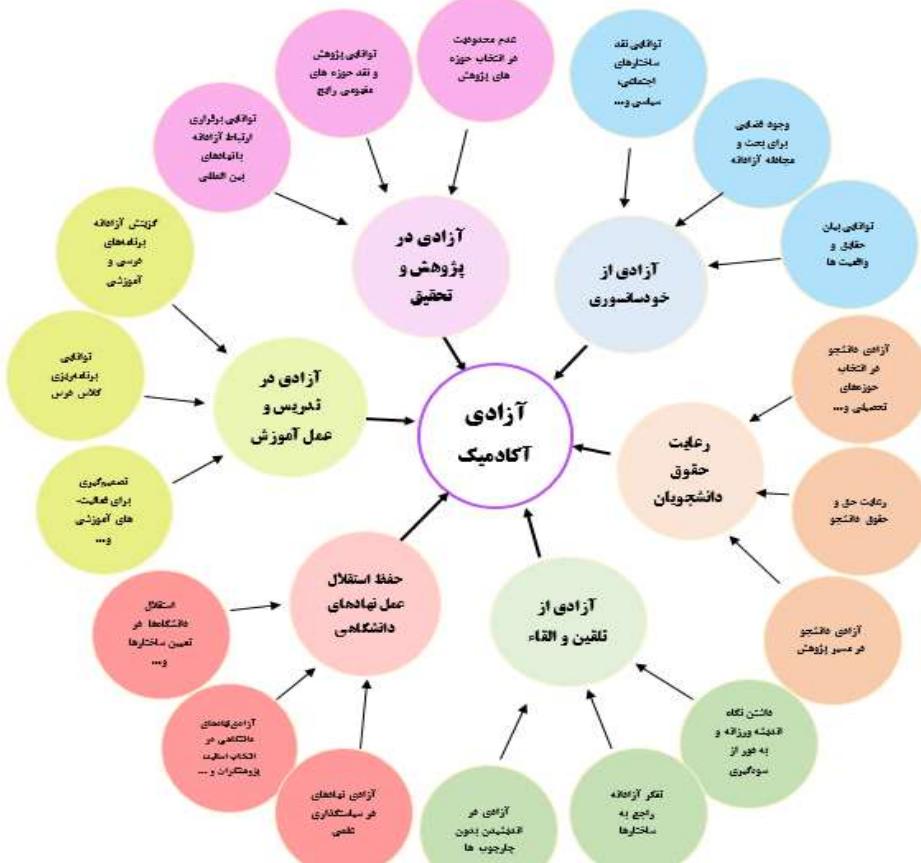
(برداشت و تصور اعضای هیئت‌علمی از مفهوم آزادی آکادمیک)

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراغی
مهیا کردن فضای علمی مناسب در انتخاب موضوعات پژوهشی و علمی- آزاد گذاشتن محققان در انتخاب حوزه های موضوعی جهت انجام تحقیق- تلاش برای حذف خط قرمزهایی که بعضًا دست محققان را در انتخاب میدان پژوهش کوتاه می کند..	عدم محدودیت فکری و ساختاری در انتخاب موضوع و حوزه های پژوهش	

مطالعه انگاره ها و ادراکات اعضای هیئت علمی از مفهوم.../ ۷۱

<p>توانایی به نقد کشیدن افکار رایج اجتماع اعم از فلسفی، سیاسی، اقتصادی و .... - ایجاد زمینه ای برای توسعه فرهنگ نقد و ارزیابی فلسفه مسلط اجتماعی - تلاش برای ایجاد فرصت برای محققان در جهت مطرح کردن موضوعاتی که در منظمه فکری افراد و نهادهای اجتماعی جزء موضوعات حذف شده هستند و به بحث و تحقیق گذاشتن.</p>	<p>توانایی پژوهش و نقد حوزه های مفهومی و موضوعی مسلط و رایج</p>	<p>آزادی در پژوهش و تحقیق</p>
<p>آزاد گذاشتن محققان در ایجاد ارتباط با نهادهای مختلف ملی و بین المللی - ایجاد فرصت هایی برای استفاده محققان از امکانات نهادها و موسساتی که بعضًا در خارج از کشور هستند - حذف محدودیت های ساختاری و نهادی در برقراری ارتباطات علمی - در نظر گرفتن مشوق های مادی و معنوی برای محققانی که در زمینه موضوعات بین المللی و با نهادهای بین المللی ارتباط دارند - عضویت در انجمن ها در مجتمع و اتحادیه های بین المللی.</p>	<p>توانایی برقراری ارتباط آزادانه و آکادمیک با نهادها و سازمان های ملی و بین المللی</p>	<p>آزادی در تدریس و عمل آموزش</p>
<p>آزادی نهادهای آکادمیک در تعریف برنامه های درسی خود - آزادی استاید در باز تعریف، اصلاح و تعديل برنامه های درسی رسمی و سازمانی - تلاش برای واگذاری قدرت تصمیم گیری در برنامه های آموزشی و درسی به دانشگاه ها.</p>	<p>گزینش آزادانه برنامه های درسی و آموزشی</p>	<p>آزادی در تدریس و عمل آموزش</p>
<p>آزادی استاید در باز تعریف و برنامه ریزی کلاس های درس خود از نظر زمان و مکان - واگذاری اختیار برنامه ریزی های آموزشی دروس به استاید.</p>	<p>توانایی برنامه ریزی کلاس درس به لحاظ زمانی و مکانی</p>	<p>آزادی در تدریس و عمل آموزش</p>
<p>استفاده از روش های تدریس مورد نظر و موردن پسند استاید - اختیار ایجاد آزادی علمی در اداره کلاس - آزادی در بیان بحث های کلاسی و ارائه عقاید در چارچوب درس مربوطه - ارتقای کیفیت در برنامه های درسی.</p>	<p>تصمیم گیری آزادانه در خصوص فعالیت های آموزشی، ارزشیابی و ....</p>	<p>آزادی در خود سانسوری</p>
<p>آزادی بیان در مباحث علمی - عدم تأثیر پذیری فعالیت های علمی از نگرش های سیاسی برخی مدیران - تمرکز بر روی موضوعات واقعی و مبتلا به جامعه در هر سطح و رده ای - آزادی در مطرح ساختن مشکلات و مباحث مطرح در جامعه در گونه های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ...</p>	<p>توانایی بیان حقایق و واقعیت ها</p>	<p>آزادی از خود سانسوری</p>
<p>بیان و مقایسه اندیشه های گوناگون و متضاد - توجه به اندیشه نقادانه - ایجاد فرصت هایی برای مطرح کردن موضوعات مباحثه ای رایج در جامعه - ایجاد فضا برای مطرح کردن دیدگاه های مختلف و گوناگون.</p>	<p>وجود فضایی برای بحث و مجادله آزادانه</p>	<p>آزادی از خود سانسوری</p>
<p>تمرکز بر نهادهای قدرت و تلاش برای نقد آنها - تلاش برای انتقاد ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی در امور - مداخله متنقده ای در دانشگاه ها.</p>	<p>توانایی نقد و به چالش کشیدن ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی</p>	<p>آزادی از خود سانسوری</p>
<p>آزادی در تشکیل انجمن های علمی و حرفه ای - واگذاری اختیارات برنامه ریزی بلندمدت و استراتژیک به دانشگاه ها - ارائه فرصت به دانشگاه ها در توسعه کمی و کیفی خود در ابعاد مختلف.</p>	<p>آزادی نهادهای آکادمیک در سیاست گذاری علمی</p>	<p>آزادی از خود سانسوری</p>

<p>شفافیت در واگذاری اختیارات به دانشگاهها- از بین بردن تمرکز و دادن اختیار توسعه- ارائه برنامه توسعه و استقلال به دانشگاه- حمایت دولت از دانشگاه توانمند به جای دخالت در تصمیمات آن- ها - واگذاری انتخاب سیستم رهبری و مدیریت آموزشی به دانشگاهها- عدم دخالت در انتصابات دانشگاهی</p>	<p>استقلال دانشگاهها در تعريف و تعیین ساختارهای مدیریت و اداره خود</p>	<p>حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی</p>
<p>شایسته‌سالاری براساس معلومات و پیشنه علی و عملی نه برمنای باورهای سیاسی و مذهبی- مدیریت علمی به جای مدیریت سیاسی- مدیریت مستقل حرفاء- حذف نگاه سیاسی در تصمیمات مربوط به جذب و گزینش افراد.</p>	<p>آزادی نهادهای دانشگاهی در انتخاب، جذب و بکارگیری اساتید، پژوهشگران و دانشجویان از سراسر دنیا</p>	<p>آزادی از تلقین و القاء</p>
<p>آزاد سازی آموزش های دانشگاهی از موضوعات سیاسی - رفع نگاههای امنیتی و غیر آکادمیک از فضاهای دانشگاهی- احترام به آزاد اندیشه افراد و عدم القاء اندیشه های خاص- تولید، پرورش و تبادل ایده های نو.</p>	<p>داشتن نگاه اندیشه ورزانه و به دور از سوگیری و پیش فرض</p>	<p>آزادی در اندیشیدن بدون چارچوب-</p>
<p>ایجاد فضای سالم برای اندیشه ورزی آزادانه- تلاش برای جلوگیری از اندیشه هایی که در ذهن و عمل افراد دانشگاهی مانع ایجاد می کنند- تلاش برای آزاد گذاشتن افراد از چارچوب ها (ساختاری، فکری و ....).</p>	<p>های ذهنی(درونی) و بیرونی</p>	<p>تفکر آزادانه راجع به ساختارهای اجتماعی و عمل آزادانه داشتن</p>
<p>نقدهای ساختار قدرت و تلاش برای اصلاح آن- آزادی برای مداخلات اندیشمندانه در ساختارهای اجتماعی جهت اصلاح امور- تلاش برای خلق فضاهایی برای عمل آزادانه نه فقط فکر و اندیشه آزاد.</p>	<p>تلاش آزادانه و خروج از سیطره اندیشه ها و نظریات م Hispan</p>	<p>رعایت حقوق مشروع دانشجویان</p>
<p>تلاش برای تولید دانشی که مناسب با وضعیت بومی است- تقدیس زدایی از مکاتب فکری و «ایسم»های گوناگون- تلاش مستقل برای نقدهای رایج و رد تسليم محض در برابر نظریات اندیشمندان مختلف</p>	<p>آزادی دانشجو در انتخاب حوزه های تحصیلی، رشته تحصصی و مکان آموزش</p>	
<p>لحاظ کردن زمینه آزاد برای دانشجو در انتخاب حوزه های تحصیلی مورد علاقه خود- ایجاد امکان تحصیل در دانشگاه ها و مراکز آموزشی برای همه دانشجویان.</p>	<p>حق و حقوق دانشجو در انتخاب اساتید، برنامه های درسی و دوره های آموزش</p>	
<p>آزادی دانشجو در گزینش استاد یا اساتیدی که قرار است دوره تحصیلی خود را با آنان طی کند- ایجاد فضایی که در آن دانشجو در بین واحدها و برنامه های درسی دست به انتخاب بزند.</p>	<p>آزادی دانشجو در انتخاب موضع، مسیر پژوهش و تحقیق</p>	
<p>آزادی عمل دانشجو در انتخاب سیم پژوهش خود- ارائه اختیار انتخاب موضوع و حوزه پژوهش توسط دانشجو- آزادی دانشجو در انتخاب کس یا کسانی که قرار است همکار پژوهشی او باشد.</p>		

نحوه دار ۱: شکه مضامین آزادی آکادمیک از دیدگاه اعضاء هیئت علمی

بخشش کمی

روایی و پایایی داده‌های پژوهش

در این قسمت، دو اقدام اصلی برای اطمینان از کیفیت و روابی داده‌های آماری، یعنی آزمون کولموگروف- اسمیرنوف و تحلیل عاملی تأییدی انجام شد. در ابتدا جهت بررسی نرم‌ال بودن داده‌ها، از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف استفاده شد.

جدول ۴: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای نرمال بودن ابعاد آزادی آکادمیک

سطح معناداری	مقدار کولموگروف - اسپیرنوف	ابعاد
۰/۴۳۱	۰/۱۲۶	آزادی در تحقیق و پژوهش
۰/۵۰۷	۰/۰۹۷	آزادی در تدریس و عمل آموزش

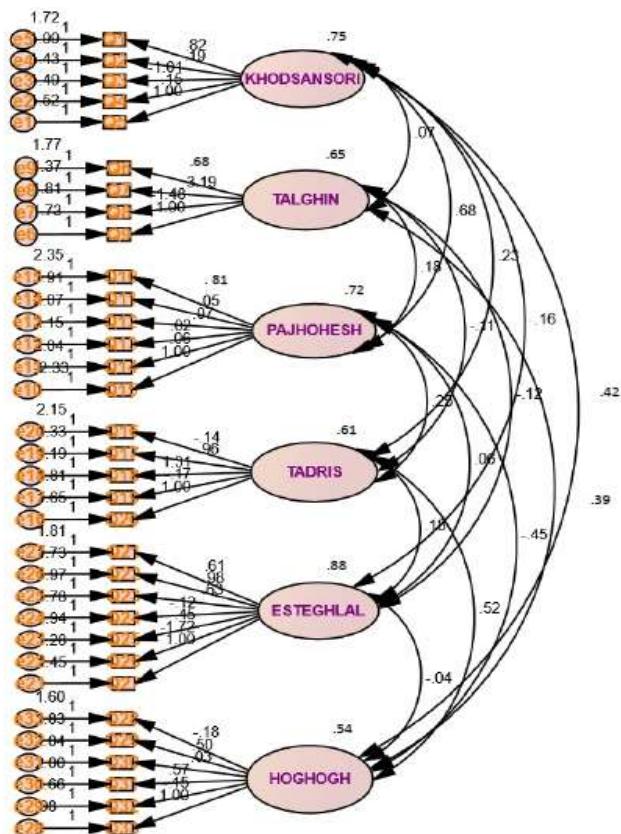
۷۴/ فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران* سال نهم* شماره سوم* پاییز ۱۳۹۶

۰/۵۲۴	۰/۰۹۳	آزادی از خودسازسواری
۰/۵۹۳	۰/۰۹	حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی
۰/۴۷۶	۰/۱۰۲	آزادی از تلقین و القاء
۰/۴۴۲	۰/۱۲۵	رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان

براساس نتایج جدول ۴، سطوح معناداری حاصل شده برای تمامی ابعاد آزادی آکادمیک، بیشتر از ۰/۰۵ بوده در نتیجه می‌توان از آزمون های پارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده کرد. جهت انجام آزمون تحلیل عاملی، پرسشنامه‌ای که بعد از تعیین ابعاد آزادی آکادمیک- در مرحله کیفی- طراحی شد؛ شامل جزئیات نگرش و تصورات اعضای هیئت علمی درباره آزادی آکادمیک بود که برای ارزیابی این ابعاد ۳۳ سوال در پرسشنامه محقق ساخته، طراحی شد که با توجه به آنها تحلیل عاملی تأییدی صورت گرفت. در جدول ۵ زیر محدوده دامنه شاخص و خوبی برازش نشان داده شده است. نتایج نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری برازش یافته است (نسبت χ^2 کوچک‌تر از ۲ است) و بنابراین میزان مقدار χ^2 پایین و دارای برازش خوبی می‌باشد. سایر شاخص‌های تناسب مدل در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۵: محدوده دامنه شاخص و خوبی برازش

شاخص برازنده	برازش خوب	برازش قابل قبول
P-value	$P < 0/05$	$0/05 \leq P \leq 0/1$
χ^2/df	$1 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0/05$	$0/05 \leq RMSEA \leq 0/10$
GFI	$0/95 \leq GFI \leq 1$	$0/9 \leq GFI \leq 0/95$
AGFI	$0/9 \leq AGFI \leq 1$	$0/85 \leq AGFI \leq 0/9$

شكل ۱: تحلیل عاملی تأییدی پرسشنامه

جدول ۶: شاخص‌های مناسب بودن برآذش مدل ساختاری پژوهش

کای اسکوئر	درجه آزادی	نسبت کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری	شاخص ریشه	شاخص بروآورده	برآذش هنجار شده ^۲	برآذش هنجار نشده ^۳	شاخص برازنده ^۴	شاخص تعديل یافته ^{-۵}	شاخص تعديل برازنده ^{-۶}
۷۶۷/۱۷۶	۴۳۰	۱/۷۸	۰/۰۰۰	۰/۰۲۹	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۹۵	میزان	میزان	میزان
-	-	۲	کمتر از ۰/۰۵	کمتر از ۰/۰۵	کمتر از ۰/۰۵	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	ملاک
-	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	برآذش مطلوب	تفسیر

بر اساس داده‌های ارائه شده، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است. شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد بین ۰ و ۰/۰۵ قرار دارد. شاخص برازنده^۶ بین ۰/۹۵ و ۱ قرار دارد و شاخص تعديل یافته^{-۶} برازنده^۶ نیز بین ۰/۹ و ۱ قرار دارد.

تحلیل سوالات پژوهش

۱. ترتیب اولویت ابعاد آزادی آکادمیک از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان چگونه است؟

جدول ۷: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین ابعاد آزادی آکادمیک

سطح معناداری	درجه آزادی	مجدзор کای دو	تعداد	رتبه	میانگین	ابعاد آزادی آکادمیک
۰/۰۰۰	۵	۴۹۸/۶۸۳	۱۳۰	۵/۹۸	۲۸/۳۰	حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی
				۴/۸۱	۲۳/۸۸	آزادی در تحقیق و پژوهش
				۳/۴۹	۱۹/۴۶	آزادی از خودسنسوری
				۲/۶۷	۱۸/۰۷	آزادی در تدریس و عمل آموزش

- ۱ . Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)
- ۲ . Goodness of Fit Index (GFI)
- ۳ . Non-Normed Fit Index (NNFI)
- ۴ . Normed Fit Index (NFI)
- ۵ . Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)

				۲/۳۰	۱۷/۵۹	آزادی از تلقین و القاء
				۱/۷۴	۱۶/۲۵	رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان

نتایج جدول ۷ میانگین و رتبه هر یک از ابعاد آزادی آکادمیک و محتوی نتیجه اصلی آزمون را نشان می دهد. نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره مریع کی با ۵ درجه آزادی و سطح معنی داری (۰/۰۰۰) نشان می دهد فرض صفر در این سوال، رد شده است. فرض صفر مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه ابعاد در بین نظرات اعضای هیئت علمی است در نتیجه، با توجه به نتایج این جدول، ابعاد آزادی آکادمیک در نظر اعضای هیئت علمی متفاوت است. براین اساس حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی بالاترین امتیاز (با میانگین ۲۸/۳۰) و رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان (با میانگین ۱۶/۲۵) دارای کمترین امتیاز است. در ادامه نیز رتبه هر کدام از گویه های ابعاد فوق نشان داده شده است.

جدول ۸: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بعد آزادی در تحقیق و پژوهش

سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای دو	تعداد	رتبه	میانگین	گویه های بعد آزادی در تحقیق و پژوهش
۰/۰۰۰	۵	۱۳۴/۵۰۹	۱۳۰	۴/۵۲	۴/۴۸	افکار رایج اجتماع اعم از فلسفی، سیاسی، اقتصادی و... به صورت علمی و آکادمیک به نقد کشیده شوند.
				۴/۲۲	۴/۳۲	محققان در انتخاب حوزه های موضوعی جهت انجام تحقیق آزادی عمل داشته باشند.
				۳/۴۱	۳/۹۵	از سوی دانشگاه، خط قرمزهایی که بعضاً دست محققان را در انتخاب میدان پژوهش کوتاه می کند، حذف شوند.
				۳/۱۴	۳/۸۰	زمینه لازم برای توسعه فرهنگ نقد و ارزیابی فلسفه مسلط اجتماعی از سوی دانشگاه و مستولین امر ایجاد شود.
				۲/۹۷	۳/۷۲	در برقراری ارتباطات علمی، باید محدودیت های ساختاری و نهادی از سوی دانشگاه حذف شوند
				۲/۷۳	۳/۶۰	در برقراری ارتباطات علمی اساتید، انجمن ها و کلیت دانشگاه با بیرون از دانشگاه، محدودیت های ساختاری و نهادی باید حذف شوند.

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که به نقد کشیدن افکار رایج اجتماع اعم از فلسفی، سیاسی، اقتصادی و.. به صورت علمی و آکادمیک، با میانگین (۴/۴۸) و رتبه (۵۲/۴) بیشترین اهمیت را در میان سوالات بعد آزادی در تحقیق و پژوهش داشته است؛ و آزادی عمل دانشگاه‌ها در عضویت در انجمن‌ها، مجتمع و اتحادیه‌های بین‌المللی، با داشتن میانگین (۳/۶۰) و رتبه (۷۳/۲) کمترین اهمیت را در میان سوالات بعد آزادی در تحقیق و پژوهش داشته است. به دلیل اینکه سطح معنی‌داری در این آزمون کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرض صفر که مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه سوالات آزادی در تحقیق و پژوهش است رد شده، زیرا بین میانگین و رتبه‌ی سوالات با یکدیگر تفاوت وجود دارد.

جدول ۹: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بعد آزادی در تدریس و عمل آموزش

سطح معناداری	درجه آزادی	درجہ کای دو	مجدور	تعداد	رتبہ	میانگین	گویه‌های بعد آزادی در تدریس و عمل آموزش
۰/۰۰۰	۴	۷۶/۲۳۴	۱۳۰	۳/۷۴	۴/۱۲		استاید و گروه‌ها در تعریف برنامه‌درسی (دروس تخصصی مربوط به رشته‌های گوناگون)، دارای آزادی آکادمیک باشد.
					۳/۲۳	۳/۸۱	در انتخاب استاید درخصوص استفاده از روش‌های تدریس موردنظر و موردپسند، محدودیتی وجود نداشته باشد.
					۳/۰۶	۳/۶۱	از نظر زمانی و مکانی (برنامه‌ریزی آموزشی) استاید، آزادی کامل در بازنمودی و برنامه‌ریزی کلاس‌های درسی خود داشته باشند.
					۲/۶۴	۳/۳۶	استاید در باز تعریف، اصلاح و تعدیل برنامه‌های درسی رسمی و سازمانی خود دارای آزادی و اختیار عمل باشند.
					۲/۳۳	۳/۱۶	در اداره کلاس برای استاید اختیار آزادی علمی ایجاد شود.

نتایج جدول ۹ نشان می‌دهد که آزادی آکادمیک استاید و گروه‌ها در تعریف برنامه‌درسی، با میانگین (۱۲/۴) و رتبه (۷۴/۴) بیشترین اهمیت را در میان سوالات بعد آزادی در تدریس و عمل آموزش دارد و اختیار آزادی علمی در اداره کلاس برای استاید با داشتن میانگین (۱۶/۳) و رتبه (۳۳/۲) کمترین تاثیر را در بین سوالات این بعد داشته است. براساس نتایج، سطح معناداری در این آزمون کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرض صفر که مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه سوالات بعد آزادی در تدریس و عمل آموزش است رد می‌شود، زیرا بین میانگین و رتبه‌ی سوالات با یکدیگر تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۰: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بُعد آزادی از خودسنسوری

سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای دو	تعداد	رتبه	میانگین	گویه های بُعد آزادی از خودسنسوری
۰/۰۰۰	۴	۵۹/۰۳۱	۱۳۰	۳/۶۳	۳/۹۱	در محیط دانشگاه، نوجه به اندیشه نقادانه علمی و آکادمیک در اولویت قرار گیرد.
				۲/۳۳	۳/۷۵	فضا و امنیت خاطر کافی جهت مطرح کردن دیدگاه های مختلف و گوناگون در فضای دانشگاه باید وجود داشته باشد.
				۲/۹۳	۳/۴۴	باید به راحتی بتوان از ساختارهای موجود مدیریتی جهت اصلاح امورات جامعه به طور کلی و دانشگاه به طور ویژه، انتقاد کرد.
				۲/۶۴	۳/۳۰	در بیان مباحث علمی، باید آزادی بیان وجود داشته باشد.
				۲/۴۸	۳/۱۶	فضای علمی باید از سیطره دیدگاه ها، نگرش ها و جهت گیری های سیاسی مدیران داخل و خارج از دانشگاه به مدیران داخل و خارج از دانشگاه به دور باشد.

نتایج جدول ۱۰ نشان می دهد که اولویت قرار دادن اندیشه نقادانه علمی و آکادمیک در محیط دانشگاه با میانگین (۳/۹۱) و رتبه (۳/۶۳) بیشترین اهمیت را در میان سوالات بُعد آزادی از خودسنسوری دارد و به دور بودن فضای علمی از سیطره دیدگاه ها، نگرش ها و جهت گیری های سیاسی مدیران داخل و خارج از دانشگاه با داشتن میانگین (۳/۱۶) و رتبه (۲/۴۸) کمترین تاثیر را در میان سوالات بُعد آزادی از خودسنسوری داشته است. چون سطح معناداری در این آزمون کمتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض صفر که مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه ای سوالات بعد آزادی از خودسنسوری است رد می شود زیرا بین میانگین و رتبه سوالات با یکدیگر تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۱: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بُعد حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی

سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای دو	تعداد	رتبه	میانگین	گویه های بُعد حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی
			۵/۳۲	۴/۶۰	در دانشگاه بایستی روحیه شایسته سalarی براساس معلومات و پیشنهاد علمی و تجربه مدیریتی	

۱۳۹۶/۰۸/ فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران* سال نهم* شماره سوم* پاییز

۰/۰۰۰	۶	۱۳۳/۰۱۴	۱۳۰			استوار باشد نه بر بنای دیدگاه‌های سیاسی و... به دانشگاه‌ها، اختیارات برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و استراتژیک واگذار شود.
				۴/۷۵	۴/۳۸	مدیریت دانشگاهی (در بخش‌های مختلف آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، سیاستگذاری و...) دارای استقلال علمی و حرفه‌ای باشد.
				۴/۰۶	۴/۱۱	در انتصابات دانشگاهی (در تمام سطوح مدیریتی) جلوی دخالت‌های خارج از دانشگاه گرفته شود.
				۳/۸۷	۴/۰۲	دانشگاه‌ها در جذب و پذیرش دانشجو، اساتید، پژوهشگران و حتی کارکنان اداری دارای آزادی عمل باشند.
				۳/۵۰	۳/۸۳	در جذب و گرینش افراد و تصمیمات مرتبط با آن، نگاه سیاسی حذف شود.
				۳/۲۸	۳/۷۱	واگذاری اختیارات و قدرت تصمیم‌گیری آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و... به دانشگاه‌ها، شفاف و قابل مشاهده باشد.
				۳/۲۱	۳/۶۲	

نتایج جدول ۱۱ میانگین و رتبه هر یک از سوالات این بُعد را نشان می‌دهد. نتایج حاکی از آن است که مقدار آماره مریع کی با ۸ درجه آزادی و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) نشان می‌دهد، فرض صفر در این سوال رد شده است. فرض صفر مبنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه ابعاد در بین نظرات اعضای هیئت علمی است در نتیجه، با توجه به نتایج توجه به روحیه شایسته سالاری براساس معلومات و پیشینه علمی و تجرب مدیریتی، بالاترین امتیاز (با میانگین ۴/۶۰) و شفاف و قابل مشاهده بودن واگذاری اختیارات و قدرت تصمیم‌گیری آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و... به دانشگاه‌ها (با میانگین ۳/۶۲) دارای کمترین امتیاز است.

جدول ۱۲: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بُعد آزادی از تلقین و القاء

سطح معناداری	درجه آزادی	مجدور کای دو	تعداد	رتبه	میانگین	گوییه‌های بُعد آزادی از تلقین و القاء
۰/۰۰۰	۵	۲۲۰/۶۳۲	۱۳۰	۳/۲۰	۴/۵۹	باید بتوان ساختارهای گوناگون قدرت را در یک فضای آکادمیک و منطقی و به دور از جو احساسی - مورد نقد قرار داد و جهت اصلاح آن، راهکارهایی ارائه داد.
				۲/۸۵	۴/۳۰	در دانشگاه فضایی سالم برای ایجاد اندیشه ورزی آزادانه، باید فراهم شود.
				۲/۱۳	۳/۷۹	باید از سوی دانشگاه تلاش‌هایی جهت خلق فضاهایی برای عمل آزادانه (نه فقط فکر و اندیشه آزاد) صورت

مطالعه انگاره ها و ادراکات اعضای هیئت علمی از مفهوم.../ ۸۱

					۱/۸۲	۳/۵۶	پذیرد. باید برای آزاد گذاشتن افراد از چارچوب های ساختاری، فکری و... از سوی دانشگاه تلاش های لازم صورت گیرد.
--	--	--	--	--	------	------	--

نتایج جدول ۱۲ نشان می دهد که نقد ساختارهای گوناگون قدرت در یک فضای آکادمیک و منطقی و به دور از جو احساسی، با میانگین (۴/۵۹) و رتبه (۳/۲۰) بیشترین اهمیت را در میان سوالات بُعد آزادی از تلقین و القاء دارد و تلاش های لازم از سوی دانشگاه برای آزاد گذاشتن افراد از چارچوب های ساختاری، فکری و ... با داشتن میانگین (۳/۵۶) و رتبه (۱/۸۲) کمترین تاثیر را در بین سوالات بُعد آزادی از تلقین و القاء داشته است. براساس نتایج، سطح معناداری در این آزمون کمتر از ۰/۰۵ می باشد. بنابراین فرض صفر که مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه ای سوالات بُعد آزادی از تلقین و القاء است، رد می شود زیرا بین میانگین و رتبه ای سوالات با یکدیگر تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۳: آزمون فریدمن، تفاوت میانگین بُعد رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان

سطح معناداری	درجه آزادی	درجہ کای دو	مجدور	تعداد	رتبه	میانگین	گویه های بُعد رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان
۰/۰۰۰	۵	۳۱/۷۸۵	۱۳۰	۴/۰۸	۲/۵۶		ایجاد امکان تحصیل در دانشگاه ها و مراکز آموزشی برای همه دانشجویان فراهم شود.
					۲/۷۷	۲/۳۶	دانشجو خود به انتخاب موضوع و حوزه پژوهش پردازد.
					۲/۴۵	۲/۲۳	دانشجویان در انتخاب مسیر پژوهش خود، آزادانه عمل کنند.
					۲/۳۸	۲/۱۶	دانشجو امکان نقد اساتید (موضوعات ارائه شده توسط اساتید، روش تدریس اساتید، روش تعامل استاد و...) را داشته باشد.
					۳/۲۷	۳/۱۰	دانشجویان در انتخاب کس یا کسانی که قرار است با آنها همکار پژوهشی باشد، دارای اختیار و حق انتخاب باشد.
					۳/۰۵	۳/۰۱	دانشجویان امکان گزینش برنامه های درسی و آموزشی خود را داشته باشند.

برای رتبه بندی سوالات بُعد رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان از آزمون فریدمن استفاده شد. فرض صفر در این آزمون مبتنی بر یکسان بودن میانگین رتبه ها در بین سوالات است. نتایج جدول ۱۳ نشان می دهد که

فراهم شدن تحصیل در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی برای همه دانشجویان، با میانگین (۳/۵۶) و رتبه (۴/۰۸) بیشترین اهمیت را در میان سوالات بعد رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان دارد و امکان گریش برنامه‌های درسی و آموزشی توسط دانشجویان با داشتن میانگین (۳/۰۱) و رتبه (۳/۰۵) کمترین تاثیر را در بین سوالات این بعد داشته است. براساس نتایج، سطح معناداری در این آزمون کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین فرض صفر که مبتنی بر یکسان بودن میانگین و رتبه‌ی سوالات بعد رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان است رد می‌شود زیرا بین میانگین و رتبه‌ی سوالات با یکدیگر تفاوت وجود دارد.

۲. آیا بین دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان در مورد ابعاد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه‌ی آموزش و پژوهش (علوم انسانی و اجتماعی، علوم پایه و فنی-مهندسی) تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
برای بررسی تفاوت دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کردستان در خصوص ابعاد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه‌ی آموزش و پژوهش از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۱۴: آزمون تحلیل واریانس بررسی ابعاد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه‌ی آموزش و پژوهش اعضای هیئت-

علمی

سطح معناداری	F آماره	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات		
۰/۶۸۹	۰/۰۱۴	۰/۱۰۶	۲	۱/۲۱۲	بین گروه‌ها	آزادی در تحقیق و پژوهش
		۷/۳۱۵	۱۲۷	۹۲۸/۰۵۷	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۹۲۹/۹۲۶	کل	
۰/۰۶۸	۲/۷۴۵	۹/۹۲۹	۲	۱۹/۸۵۷	بین گروه‌ها	آزادی در تدریس و عمل آموزش
		۲/۶۱۷	۱۲۷	۴۰۹/۳۷۳	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۴۷۹/۲۳۱	کل	
۰/۰۰۰	۴۴/۳۴۳	۱۹۴/۱۴۲	۲	۳۸۸/۲۸۴	بین گروه‌ها	آزادی از خودسازسواری
		۴/۳۷۸	۱۲۷	۵۵۶/۰۲۴	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۹۴۴/۳۰۸	کل	
۰/۰۰۱	۶/۸۹۴	۳۶/۷۱۱	۲	۷۱/۴۲۱	بین گروه‌ها	حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی
		۵/۱۸۰	۱۲۷	۶۵۷/۸۷۹	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۷۲۹/۳۰۰	کل	
۰/۰۰۰	۴۱/۹۹۸	۲۱۴/۰۵۳	۲	۴۲۸/۱۰۷	بین گروه‌ها	آزادی از تلقین و القاء
		۵/۰۹۷	۱۲۷	۶۴۷/۲۸۵	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۱۰۷۵/۳۹۲	کل	
۰/۸۷۴	۰/۱۲۵	۰/۰۵۵	۲	۱/۱۰۹	بین گروه‌ها	رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان
		۴/۱۲۲	۱۲۷	۵۲۳/۵۱۴	درون گروه‌ها	
			۱۲۹	۵۲۴/۶۲۳	کل	

جهت بررسی تفاوت دیدگاه اعضای هیئت علمی در مورد ابعاد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه آموزشی و پژوهشی، از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شد. با توجه به سطوح معنی داری بدست آمده (جدول ۱۴)، این سطوح برای ابعاد آزادی از خودسازی برابر با (۰/۰۰۰)، آزادی از تلقین و القاء (۰/۰۰۰۰) و حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی (۰/۰۰۱) به دست آمده است که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد، پس نتیجه می‌گیریم که آزمون تحلیل واریانس در این ابعاد، معنی دار می‌باشد و بین دیدگاه اعضای هیئت علمی در خصوص این سه بعد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه آموزشی و پژوهشی تفاوت وجود دارد که این مقدار تفاوت توسط آزمون تعقیبی توکی محاسبه شد. اما همانگونه که مشاهده شد سطح معناداری آزادی در تحقیق و پژوهش (۰/۶۸۹)، آزادی در تدریس و عمل آموزش (۰/۰۶۸) و رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان (۰/۰۸۷۴) حاصل شده که بیشتر از ۰/۰۵ بوده، و بیانگر این مطلب است که بین این سه بعد در میان اعضای هیئت علمی بر حسب حوزه آموزشی و پژوهشی تفاوتی وجود ندارد.

جدول ۱۵: مقایسه‌های چندگانه ابعاد آزادی آکادمیک بر حسب حوزه آموزش و پژوهش

فاصله اطمینان (٪۹۵)		سطح معنی داری	خطای استاندارد	اختلاف میانگین	حوزه آموزش و پژوهش (J)	حوزه آموزش و پژوهش (I)	متغیر وابسته
حد بالا	حد پایین						
۱/۳۷۹۹	-۱/۳۷۴۹	۱/۰۰۰	۰/۵۸۰۸۲	۰/۰۰۲۵۱	علوم پایه	علوم انسانی	آزادی در تحقیق و پژوهش
۱/۲۰۵۶	-۱/۱۴۳۱۰	۰/۹۸۷	۰/۵۶۶۴۴	-۰/۰۰۸۷۷۲	فنی - مهندسی		
۱/۳۷۴۹	-۱/۱۳۷۹۹	۱/۰۰۰	۰/۵۸۰۸۲	-۰/۰۰۲۵۱	علوم انسانی	علوم پایه	آزادی در تحقیق و پژوهش
۱/۱۴۱۲۵	-۱/۱۵۹۳۰	۰/۹۸۹	۰/۶۱۳۶۶	-۰/۰۰۹۰۲۳	فنی - مهندسی		
۱/۱۴۳۱۰	-۱/۱۲۵۵۶	۰/۹۸۷	۰/۵۶۶۴۴	۰/۰۰۸۷۷۲	علوم انسانی	فنی - مهندسی	آزادی در تدریس و عمل آموزش
۱/۱۵۹۳۰	-۱/۱۴۱۲۵	۰/۹۸۹	۰/۶۱۳۶۶	۰/۰۰۹۰۲۳	علوم پایه		
۱/۶۲۰۲	-۰/۳۱۶۹	۰/۲۵۱	۰/۴۰۸۴۲	۰/۶۵۱۶۳	علوم انسانی	علوم انسانی	آزادی در تدریس و عمل آموزش
۱/۱۸۲۱۸	-۰/۱۷۷۴	۰/۰۷۵	۰/۳۹۸۳۰	۰/۰۷۷۱۹	فنی - مهندسی		
۰/۳۱۶۹	-۱/۱۶۲۰۲	۰/۲۵۱	۰/۴۰۸۴۲	-۰/۶۵۱۶۳	علوم انسانی	علوم پایه	آزادی در تدریس و عمل آموزش
۱/۱۲۸۲۲	-۰/۱۸۳۱۱	۰/۰۸۶۸	۰/۴۴۵۵۷	۰/۰۲۲۵۵۶	فنی - مهندسی		
۰/۰۶۴۷	-۱/۱۸۲۱۸	۰/۰۷۵	۰/۳۹۸۳۰	-۰/۰۸۷۷۱۹	علوم انسانی	علوم انسانی	آزادی از خودسازی سوری
۰/۰۸۳۱۱	-۱/۱۲۸۲۲	۰/۰۸۶۸	۰/۴۴۵۵۷	-۰/۰۲۲۵۵۶	علوم پایه		
۳/۱۰۴۷	۰/۹۷۳۵	۰/۰۰۰	۰/۴۴۹۳۳	۲/۰۳۹۱۰*	علوم پایه	علوم پایه	آزادی از خودسازی سوری
۰/۱۴۴۵	۳/۰۶۶۱	۰/۰۰۰	۰/۴۳۸۲۱	۴/۱۰۵۲۶*	فنی - مهندسی		
-۰/۹۷۳۵	-۳/۱۰۴۷	۰/۰۰۰	۰/۴۴۹۳۳	-۲/۰۳۹۱۰*	علوم انسانی	علوم پایه	آزادی از خودسازی سوری
۳/۲۲۸۷	۰/۹۰۳۶	۰/۰۰۰	۰/۴۹۰۲۱	۲/۰۶۶۱۷*	فنی - مهندسی		
-۳/۰۶۶۱	-۵/۱۴۴۵	۰/۰۰۰	۰/۴۳۸۲۱	-۴/۱۰۵۲۶*	علوم انسانی	فنی - مهندسی	

۱۳۹۶/۸۴/ فصلنامه علمی پژوهشی آموزش عالی ایران* سال نهم* شماره سوم* پاییز

-۰/۹۰۳۶	-۳/۲۲۸۷	۰/۰۰۰	۰/۴۹۰۲۱	-۲/۰۶۱۷*	علوم پایه		
۲/۸۲۴۸	۰/۵۰۶۶	۰/۰۰۳	۰/۴۸۸۷۶	۱/۶۶۵۶۶*	علوم پایه	علوم انسانی	حفظ استقلال
۲/۴۱۱۱	۰/۱۰۰۳	۰/۰۲۲	۰/۴۷۶۶۵	۱/۲۸۰۷۰*	فنی - مهندسی		عمل سازمانی
-۰/۰۵۶۶	-۲/۸۲۴۸	۰/۰۰۳	۰/۴۸۸۷۶	-۱/۶۶۵۶۶*	علوم انسانی	علوم پایه	نهادهای دانشگاهی
۰/۸۷۹۶	-۱/۶۴۹۵	۰/۷۵۱	۰/۵۳۳۲۲	-۰/۳۸۴۹۶	فنی - مهندسی		
-۰/۱۰۰۳	-۲/۴۱۱۱	۰/۰۲۲	۰/۴۷۶۶۵	-۱/۲۸۰۷۰*	علوم انسانی	فنی - مهندسی	
۱/۶۴۹۵	-۰/۸۷۹۶	۰/۷۵۱	۰/۵۳۳۲۲	۰/۳۸۴۹۶	علوم پایه		دانشگاهی
۳/۹۳۹۷	۱/۶۴۰۳	۰/۰۰۰	۰/۴۸۴۸۱	۲/۷۸۹۹۷*	علوم پایه	علوم انسانی	
۰/۲۸۷۹	۳/۰۴۵۴	۰/۰۰۰	۰/۴۷۲۸۰	۴/۱۶۶۶۷*	فنی - مهندسی		آزادی از تلقین و القاء
-۱/۶۴۰۳	-۳/۹۳۹۷	۰/۰۰۰	۰/۴۸۴۸۱	-۲/۷۸۹۹۷*	علوم انسانی	علوم پایه	
۲/۶۳۱۰	۰/۱۲۲۴	۰/۰۲۸	۰/۵۲۸۹۱	۱/۳۷۶۶۹*	فنی - مهندسی		
-۳/۰۵۴۵	-۵/۲۸۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۷۲۸۰	-۴/۱۶۶۶۷*	علوم انسانی	فنی - مهندسی	
-۰/۱۲۲۴	-۲/۶۳۱۰	۰/۰۲۸	۰/۵۲۸۹۱	-۱/۳۷۶۶۹*	علوم پایه		
۰/۸۰۹۴	-۱/۲۵۸۵	۰/۸۶۴	۰/۴۳۶۰۰	-۰/۲۲۴۵۶	علوم پایه	علوم انسانی	رعایت حقوق و آزادی های دانشجویان
۰/۹۴۷۰	-۱/۰۶۹۸	۰/۹۸۹	۰/۴۲۵۲۰	-۰/۰۶۱۴۰	فنی - مهندسی		
۱/۲۵۸۵	-۰/۸۰۹۴	۰/۸۶۴	۰/۴۳۶۰۰	۰/۲۲۴۵۶	علوم انسانی	علوم پایه	
۱/۲۹۱۲	-۰/۹۶۴۹	۰/۹۳۷	۰/۴۷۵۶۶	۰/۱۶۳۱۶	فنی - مهندسی		
۱/۰۶۹۸	-۰/۹۴۷۰	۰/۹۸۹	۰/۴۲۵۲۰	۰/۰۶۱۴۰	علوم انسانی	فنی - مهندسی	
۰/۹۶۴۹	-۱/۲۹۱۲	۰/۹۳۷	۰/۴۷۵۶۶	-۰/۱۶۳۱۶	علوم پایه		

با توجه به نتایج آزمون توکی که در جدول ۱۵ نشان داده شده است، اختلاف بین اعضای هیئت علمی حوزه های علوم انسانی، علوم پایه و فنی - مهندسی در برخی از ابعاد آزادی آکادمیک معنی دار است. تفاوت میانگین ها حاکی از آن است که ابعاد آزادی از خودسازی، آزادی از تلقین و القاء و حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی، براساس نظر اعضای هیئت علمی، حوزه آموزشی و پژوهشی علوم انسانی و اجتماعی نسبت به دو حوزه دیگر علوم پایه و فنی - مهندسی، از اهمیت بیشتری در ایجاد فضای آزادی آکادمیک برخوردار است. براین اساس که میانگین سه بعد مذکور، در حوزه علوم انسانی و اجتماعی بیشتر از حوزه های علوم پایه و فنی - مهندسی بوده، و بنابراین تفاوت این ابعاد در خصوص اهمیت و اولویت آنها در ایجاد فضای آزادی آکادمیک درون سه حوزه براساس نتایج، قابل مشاهده است. همچنین اهمیت ابعاد آزادی در پژوهش و تحقیق، آزادی در تدریس و عمل آموزش و رعایت حقوق مشروع دانشجویان در سه حوزه علوم انسانی و اجتماعی، علوم پایه و فنی - مهندسی یکسان است و تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر مطالعه فهم و ادراک اعضای هیئت علمی از مفهوم آزادی آکادمیک (یک پژوهش پدیدارنگارانه) بود. براساس نتایج بخش کیفی آزادی آکادمیک از دیدگاه اعضای هیئت علمی دارای ۶ بعد است: ۱- آزادی در پژوهش و تحقیق، ۲- آزادی در تدریس، ۳- آزادی از خودسازی، ۴- حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی، ۵- آزادی از تلقین و القاء و ۶- رعایت حقوق مشروع دانشجویان. همچنین هر کدام از ابعاد آزادی آکادمیک مطرح شده دارای چندین خرد مقیاس بودند که در ادامه به تبیین این ابعاد پرداخته می‌شود. اولین بعد مرتبط با آزادی آکادمیک، آزادی در پژوهش و تحقیق است. این بعد دارای سه خرد مقیاس عدم محدودیت فکری و ساختاری در انتخاب موضوع و حوزه‌های پژوهشی، توانایی پژوهش و نقد حوزه‌های مفهومی و موضوعی مسلط و رایج و توانایی برقراری ارتباط آزادانه و آکادمیک با نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی است. قدیمی قیداری (۱۳۸۹) معتقد است که پاره‌ای محققان در انتخاب موضوع دلایلی چون «تب روز»، «اثبات مواضع ایدئولوژیک» یا «ارائه نظریه‌ی جدید» را از دلایل و انگیزه‌های پژوهش و انتخاب موضوع می‌دانند، به این معنی گاهی موضوع یا موضوعهایی بر سر زبان‌هast و شخص می‌خواهد درباره‌ی آن دست به مطالعه بزند یا عده‌ای با انتخاب موضوعی می‌خواهد نظریات سیاسی، مذهبی را طرح و منتشر سازند، که دانشگاه‌ها و مسئولین امر، باید بستر مناسب و سالمی را در این خصوص مهیا کنند.

همچنین ایجاد زمینه‌ای برای توسعه فرهنگ نقد و ارزیابی فلسفه مسلط اجتماعی، آزاد گذاشتن محققان در ایجاد ارتباط با نهادهای مختلف ملی و بین‌المللی، حذف محدودیت‌های ساختاری و نهادی در برقراری ارتباطات علمی، عضویت در انجمن‌ها، در مجتمع و اتحادیه‌های بین‌المللی و... از جمله شاخص‌های دیگری هستند که در رابطه با آزادی در پژوهش و تحقیق باید در دانشگاه‌ها لحاظ شوند. این یافته‌ها، با نتایج پژوهش‌های موشمن (۲۰۱۷) که بر این اعتقاد است که از جمله مقوله‌های آزادی آکادمیک، آزادی در حیطه تحقیق می‌باشد؛ بهادر کرکی (۲۰۱۵) و اکرلیند و کیروز (۲۰۰۳) همسو می‌باشد.

آزادی از خودسازی نیز شامل ۳ خرد مقیاس: توانایی بیان حقایق و واقعیت‌ها، وجود فضایی برای بحث و مجادله آزادانه، و توانایی نقد و به چالش کشیدن ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی است. اعضای هیئت علمی عقیده دارند که باید در دانشگاه‌ها آزادی بیان در مباحث علمی وجود داشته باشد. موشمن (۲۰۱۷) نیز با تأکید بر این نوع آزادی، بیان می‌دارد آزادی فکری و بیان، برای آزادی آکادمیک امری اساسی است. دگما (۲۰۱۵) نیز بیان می‌دارد از جمله حیطه‌های مهم و پایه آزادی آکادمیک آزادی از خودسازی بدون هشدار می‌باشد. همچنین این نتایج با یافته‌های هاسین (۲۰۱۰) و کریمیان و همکاران (۱۳۹۰) همسو می‌باشد. چهارمین مقیاس مرتبط با آزادی آکادمیک مطرح شده از سوی اعضای هیئت علمی، حفظ استقلال عمل

سازمانی نهادهای دانشگاهی است. این مقیاس دارای سه خرده مقیاس آزادی نهادهای آکادمیک در سیاستگذاری علمی، استقلال دانشگاهها در تعریف و تعیین ساختارهای مدیریت و اداره خود و آزادی نهادهای دانشگاهی در انتخاب، جذب و بکارگیری اساتید، پژوهشگران و دانشجویان از سراسر دنیا است. ثمری و همکاران (۱۳۹۲) با اشاره به عوامل مؤثر بر توسعه دانشگاهی، به عامل استقلال دانشگاهی به عنوان یکی از مهمترین ارکان توسعه دانشگاهی اشاره کرده‌اند که خود حاکی از اهمیت این فاکتور در محیط دانشگاهی بوده و در راستای نتایج پژوهش حاضر می‌باشد. نیز این نتایج با یافته‌های پژوهش موشمن (۲۰۱۷) و اکرلیند و کیروز (۲۰۰۳) همسو می‌باشد.

در بخش کمی پژوهش نیز نشان داده شده که بعد حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی دارای اولین اولویت در حوزه‌ی آزادی آکادمیک از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی است. به ترتیب دیگر ابعادی که نشان‌دهنده‌ی آزادی آکادمیک می‌باشند عبارتند از: آزادی در تحقیق و پژوهش، آزادی از خودسنسوری، آزادی در تدریس و عمل آموزش، آزادی از تلقین و القاء و کمترین اهمیت را در بین ابعاد آزادی آکادمیک، رعایت حقوق و آزادی‌های دانشجویان کسب کرد. از دیگر نتایج بخش کمی می‌توان به تفاوت ابعاد آزادی آکادمیک در بین حوزه‌های آموزشی و پژوهشی یعنی حوزه علوم انسانی و اجتماعی، علوم پایه و فنی-مهندسی از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه کرستان اشاره کرد. براین اساس ابعاد آزادی از خودسنسوری، آزادی از تلقین و القاء و حفظ استقلال عمل سازمانی نهادهای دانشگاهی در بین سه حوزه دارای تفاوت معناداری بود. با توجه به نتایج به دست آمده، در بین حوزه علوم انسانی و اجتماعی، این سه بعد نسبت به حوزه علوم پایه و فنی-مهندسی دارای اهمیت بیشتری است. در بین ابعاد آزادی در پژوهش و تحقیق، آزادی در تدریس و عمل آموزش و همچنین رعایت حقوق مشروع دانشجویان در حوزه‌های مذکور تفاوت معناداری حاصل نشد.

منابع

اسحاقی، فاخته؛ محمدی، رضا؛ صادقی‌مندی، فاطمه؛ زمانی، فر، مریم (۱۳۹۰). بررسی عوامل مرتبط با اجرای مطلوب ارزیابی درونی در گروه‌های آموزشی دانشگاهی (مروری بر یک دهه تجربه گذشته در ایران)، پنجمین همایش ارزیابی کیفیت در نظام دانشگاهی، دانشگاه تهران-پردیس دانشکده‌های فنی، اردیبهشت ماه.

ثمری، عیسی؛ یمنی‌دوزی‌سرخابی، محمد؛ صالحی عمران، ابراهیم؛ گرانی‌نژاد، غلامرضا (۱۳۹۳). بررسی و شناسایی عوامل مؤثر در فرآیند «توسعه دانشگاهی» در دانشگاه‌های دولتی ایران. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۲(۴): ۱۰۰-۶۷.

دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۳). منشور حقوق دانشجویی، تهران: انتشارات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی.

- _دهقانی، یاسر؛ مرزوقي، رحمت‌الله؛ فقيه، نظام الدين؛ فولاد چنگ، محبوبه (۱۳۹۰). بررسی ميزان آزادی علمی استادان دانشگاه شيراز با توجه به متغيرهای جمعیت‌شناختی. پژوهش‌های برنامه درسی، ۱(۲): ۵۵-۲۹.
- _علوی، پرویز (۱۳۹۴). ارتباطات سیاسی (ارتباطات، توسعه و مشارکت سیاسی)، تهران: علوم نوین.
- _غیاثی ندوشن، سعید؛ نصیری، ندا (۱۳۹۳). بررسی همگرایی دانشگاه‌های ایرانی با مولفه‌های دانشگاه در کلاس جهانی. پژوهش در نظام های آموزشی، ۸(۲۷): ۹۷-۷۹.
- _فرزانه پور، حسین (۱۳۸۷). امکان بومی سازی علوم انسانی و رشته های آن با تأکید بر علوم سیاسی (چالشها و راهکارها)، کنگره علوم انسانی، تهران.
- _قديمي قيداري، عباس (۱۳۸۹). در اهميت موضوع بررسى و پژوهش. نظرگاه، ۱۴۶: ۳۶-۳۳.
- _كريمي زهراء، كجوري جواه، لطفى فرهاد، اميني ميترا (۱۳۹۰). مدیریت دانشگاهی و پاسخ‌گویی؛ ضرورت استقلال و آزادی علمی از دیدگاه اعضای هیئت علمی. مجله ايراني آموزش در علوم پزشكى، ۱۱(۸): ۸۶۳-۸۵۵.
- _منصوريان، يزدان (۱۳۸۸). صد و پنجمگي يك مقاله علمي - پژوهشی خوب، كتاب ماه کليات، ۱۳(۱): ۷۷-۶۶.
- _نامداريان، ليلا (۱۳۹۵). مروری بر نقش آزمایشگاه ها در سیاستگذاری علم، فناوري و نوآوري، دومین کنفرانس بین المللی مدیریت و اقتصاد در قرن ۲۱، تهران، ايران.
- _Akerlind, G.S. & Kayrooz, C. (۲۰۰۳). Understanding academic freedom: The views of social scientists. Higher Education Research & Development, ۲۲(۳), ۳۴۴-۳۲۷. Retrieved ۲۲ May ۲۰۱۲, from <http://www.tandfonline.com>
- _Bahadur Karki, Chhatra. (۲۰۱۵). Academic Freedom for Faculty Members and Students: A Case Study of the Faculty of Education at Tribhuvan University in Nepal. Trykk: Representalen, Universitetet Oslo.
- _Baldwin, S. R. (۲۰۱۰). Components of an Effective Faculty Development Program. Journal of Higher Education, ۴۶(۲): ۲۷-۲۳.
- _Bates, H., & Waldrup, B. E. (۲۰۱۰). Faculty members and assigning course grade. Journal of College Teaching & Learning, ۷(۵): ۳۰-۲۵.
- _Banning, E. B. (۲۰۰۲). Archaeological survey. New York: Kluwer Academic & Plenum.
- _Braun, V. & Clarke, V. (۲۰۰۶). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, ۳(۲): ۱۰۱-۷۷.
- _Britinian Dictionary. (۲۰۰۹). <http://www.britanica.com/Ebchecked/topic/۲۰۹۱/> academic-freedom.

-
- _Cope, J. P. (۲۰۱۱). *Researching entrepreneurship through phenomenological inquiry: philosophical and methodological issues*. Working Paper. Institute for Entrepreneurship and Enterprise Development, Lancaster University.
- _Degefa, Demoze. (۲۰۱۰). Social Scientists' Understanding of Academic Freedom in Addis Ababa University, Ethiopia: A Descriptive Analysis. *Higher Education for the Future*, ۲(۱): ۲-۱۸.
- _Fielden, J. (۲۰۰۸). Education, Working Paper Series ۹, Washington: The World Bank. Global trends in university governance. World Bank
- _Groof, J. D.; Neave, G & Svec, J. (۲۰۰۸). Democracy and governance in higher education. Boston: Kluwer law international.
- _Husain, M. A. (۲۰۱۰). Academic Freedom: Costs, Consequences, and Resistance. Ph.D. thesis. California State University.
- _Karran, T. (۲۰۰۹). Academic freedom in Europe: Reviewing UNESCO's recommendation. *British Journal of Educational Studies*, ۵۷(۲), ۱۹۱-۲۱۰.
- _King, N., & Horrocks, C. (۲۰۱۰). Interviews in Qualitative Research, London: Sage.
- _Moshman, David. (۲۰۱۷). Academic Freedom as the Freedom to do Academic Work. *AAUP Journal of Academic Freedom*, ۲(۸): ۱-۱۴.
- _Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (۲۰۰۰). Data Management and Analysis Methods. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.), *Handbook of qualitative research* (Pp. ۷۶۹-۸۰۲.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- _Sheppard, J. P. Nayyar, P. R. & summer, C. E, (۲۰۰۰). Managing your doctoral program: A practical orientation. *Production and Operations Management*. ۹(۴), ۴۱۴-۴۳۷.
- _Tierney, William G., Lanford, Michael. (۲۰۱۴). The Question of Academic Freedom: Universal Right or Relative Term. *Front. Educ. China*, ۹(1): ۴-۲۳.